

האספקלריא שלא האירה לר' שמעון הגדול ממגנצא - לְפִשְׁרָה שֶׁל מוֹטִיפֶמָה אַקְסְפוּזִיּוֹנִית בְּסִיפּוּר אַלְחָנֵן הָאֲפִיפּוּר שְׁבַמְעֵשָׂה בּוֹךְ (בֶּאזֶל, 1602)

גִּירְסָאוֹת הַתִּימָה

במרכז הדיון שלפנינו עומדת גרסת המעשה בוך לסיפור 'אלחנן האפיפיור' (מהד' באזל 1602, סי' קפז). תימה זו מופיעה בשמונה עשרה גירסאות הנחלקות לשלוש חטיבות ספרותיות: א. גירסאות לנוסח, שנתפתח מתוך כתביד מחוג ר' יהודה החסיד במאה הי"ג, בהן יוחס סיפור האפיפיורות לאלחנן בנו של ר' שמעון הגדול ממגנצא; ב. גירסאות לנוסח שמקורו בכתביד מן המאה הט"ז ובו מיוחס הסיפור לבנו של ר' שלמה בן אדרת (הרשב"א); ג. נוסח לגירסאות שנשתלשלו מגרסת המעשה בוך (1602), הקרובה לגירסאות החטיבה הראשונה, אולם שונה ממנה בפרטים לשוניים, בחומרי סיפור מוטיביים ותפקודים ספרותיים רבים.¹

גירסאות 'האפיפיור אלחנן', שמוצאן כנראה באשכנז, מספרות על אלחנן בנו של ר' שמעון הגדול בן זמנו של רבנו גרשום מאור הגולה (ראשית המאה הי"א), שנחטף על-ידי אומנתו הנוצרית, הונך כאיש כמורה והגיע לכס האפיפיורות. האפיפיור שידע את מוצאו היהודי, הזמין אליו את אביו, דרש בגנות הנצרות וקידש שם שמיים ברבים כשהפיל עצמו ממגדל. גירסה זו הובאה לראשונה על-פי כתביד על-ידי רב העיר באמברג בגרמניה, יוסף קובאק, בספרו גנזי נסתרות משנת 1872, והיא מצוייה בכתביד נוספים (פארמא וקיימברידג) ובמחזור דילאטורי בהקדמה לחלק ג (וינה תרי"ט)².

גירסת המעשה בוך גדולה ממנה בהיקפה פיישניים לפחות, כנראה, משום אופיה העממי התלוי בצורת היגוד מורחבת ובשילובם של מוטיבים פולקלוריים מרובים. לפי גירסה זו ידע הילד על מוצאו היהודי כל זמן הכשרתו לכמורה, פיתח קשרי ידידות מיוחדים עם הקהילה היהודית ברומא, ואף נהג לשחק בשאח עם מנהיגיה בכשרון רב, שאותו ירש מאביו ר' שמעון הגדול. משנתגעגע לאביו נקט בתחבולות להביאו לרומא באמצעות גזירות שגזר על היהודים (איסור על מילה, איסור על שמירת שבת ואיסור על טבילה). האב נשלח ממגנצא לרומא להעביר את רוע הגזירה, ולאחר שנתוודע לבנו שיכנעו לכתוב חיבור כנגד הנצרות ונמלט עימו בחזרה למגנצא.

הרקע ההיסטורי של התימה 'האפיפיור היהודי'

הרקע ההיסטורי לנוסחאות הסיפור נעוץ, לדעת חוקרים (גרץ, צונץ, יעללינק, קובאק, פלוסר, א' דוד, יסיף ואחרים) באירועים היסטוריים מתקופות שונות וממגזרי תרבות שונים, שנצטרפו יחד ועיצבו את גירסאות התימה באופנים שונים הן מבחינת המוטיביקה והן מבחינת הפונקציות הסיפוריות.

היסוד ההיסטורי לאפיפיורות של יהודי מצוי באישיותו של פטרוס פיארליאוני (Pierleoni), ממוצא מומרים ברומא, שנבחר לאפיפיור בשנת 1310 ונטל לעצמו את השם Anacleto II (אנקליט השני). בשל מראהו היהודי הואשם ביחס של העדפה כלפי היהודים, וכן במעילה בכספי הכנסייה. אולם לתוך חומרי רקע היסטוריים אלו נסתננו חומרי-סיפור המתקשרים לאגדת-גרגוריוס הששי, והעיר על כך פלוסר. דווקא ביסוד אגדתי זה יש מידה רבה של התאמה היסטורית כרונולוגית לגירסת המעשה בוך, שבמרכזה דמות של אפיפיור שהי ופעל במחצית הראשונה של המאה ה"א – בתקופת חייו של ר' שמעון הגדול, אביו של 'אלחנן האפיפיור היהודי'. סיפור הגלייתו של גרגוריוס השישי לעיר קלן בגרמניה, תואם בתבניתו הכללית את סיפור בריחתו של אלחנן למגנצא. בענין זה ראוי לראות סיכומי דברים שהביא אברהם דוד ביד להימן, בצד מחקרים מונוגראפיים רחבים יותר שנעשו הן בתחום המחקר של הספרות העברית והן בהיסטוריה כללית³. מכל מקום, לטעמם של כל החוקרים עומד שלד 'מעשה מר' שמעון הגדול' בזיקה גלוויה לאירועים היסטוריים, גם אם עצם הגירסה על אפיפיור יהודי אינה היסטורית במלוא מובן המלה.

להיבט ההיסטורי יש להוסיף גם את האיפיונים היהודיים, שנשתיירו כעדות של ממש ונשתקעו ב'אגדת האפיפיור היהודי', בעיקר בשני פרטים: א. ר' שמעון הגדול היה בן זמנו ורעו של רבנו גרשום מאור הגולה, שאחד מבניו נתנצר בימי רדיפות היהודים במגנצא; ב. אירועים אלו מסוף המאה העשירית נקשרו למסורת שנכרכה ביוצר לראש השנה 'מֶלֶךְ אֱמוֹן מֶאֱמֶרֶךְ', שחיבר ר' שמעון והקדימו הפייטן בהקדשה: 'אלחנן בני יחי לחיי עולם אמן', ובפיסקה השנייה לפיוט: 'אלחנן נחלתו בנועם להשפר', ביטוי שהמפרשים נטו להסמיכו ל'אגדת האפיפיור היהודי'⁴.

הטיפוס הפולקלורי AaTh-671, ומיתוס הנבחר כבסיס לתימת 'האפיפיור היהודי'

לבד מחמרי הרקע ההיסטוריים, שעיצבו את תבנית הסיפור, ניכר כי לטיפוס הסיפור הפולקלורי 'הילד האפיפיור' יש דמיון רב לנוסחאות היהודיות. טיפוס סיפורי זה נפוץ במאות גירסאות בכל המרחב האירופי, והוא מספר בילד שהפך לאפיפיור. הגרסה הידועה מכולן מופיעה באוסף, מאוחר יחסית, של האחים גרים בסיפור 33 Die drei Sprachen (BP, I, 322). שם הגירסה באסופת גרים הוענק לה על יסוד מוטיפמה (פונקציה) אקספוזיציונית בסיפור של 'ילד שֶנָחַן בתכונה על-טבעית של ידיעת שפת-חיות ולומד את שפת הציפורים, הכלבים והסוסים' (D217). מסורת הדמיון של גרים היא שהביאה את אארנה ותומפסון לציין את הגירסאות כולן כטיפוס סיפורי של 'שלוש הלשונות' (AaTh 671).

נוסחת הטיפוס מספרת בבנו של מלך (נסיך, או גראף) שנשלח לשלושה מלומדים כדי לקנות חכמה ובמקום זאת למד מפיהם שפת כלבים, ציפורים וצפרדעים. הבן איכזב את אביו שלוש פעמים, הואשם בטיפשות, ונגזר דינו להילקח על-ידי משרתי המלך ליער ולהירצח שם. הילד למד מפי סוסים, או מפי כלבו הנאמן על הגורל הצפוי לו, גילה זאת למשרתיו של המלך ששילחוהו לחופשי, ובסיוע של עדות מזוייפת (גביע מלא בדם כבש, או לב הכלב) שיכנעו את המלך כי גזר-הדין בוצע. באמצעות כישוריו המיוחדים הציל חי נערה (נסיכה, או בת מעלה אחרת), ובמסעותיו נפגש בצליינים עולים לרומא לחזות בבחירת האפיפיור. הללו שיכנעוהו להתלוות אליהם. במעמד הבחירה ברומא נחה יונה על ראשו כאות לבחירתו לאפיפיורות. משנתמנה לאפיפיור זימן את אביו כדי שיבקש מחילה ממנו (או יענישו בעונש חמור על-פי גירסאות אחדות).⁵

גירסת המעשה בוך קשורה אפוא לא רק למרחב התרבות היהודי, בהיותה גרסה אחת בשרשרת מתפתחת של גירסאות מן המאה השלוש-עשרה ועד לראשית המאה השבע-עשרה, אלא גם למרחב-התרבות האירופי, שבו נתפתחה נראטיבה דומה על הילד האפיפיור. בהנחה כי הטיפוס הבינלאומי קדם לנוסחאות היהודיות, אפשר לראות מעגל הולך ומצטמצם לקראת משמעות, שאליה חותרת התימה בשלושה שלבי התפתחות: מן השלב של הטיפוס שבמרחב האירופי ('שלוש הלשונות'), אל המרחב היהודי (מעשה בר' שמעון הגדול שעל-פי גירסת כ"י קיימברידג') ועד לגרסתנו שבמעשה בוך. את החתירה למיקוד המשמעות ניתן לתאר כמעבר מטיפוס סיפורי רב-גירסאי ורב-תרבותי אל התרבות היהודית, שעייגה אותו במרחב היסטורי ספציפי ועיבדה אותו לגירסה סיפורית נרחבת כמתואר בתרשים הבא:

שלוש הלשונות (שפת חיות)

טיפוס בינלאומי AT-671

ידיעת שפת חיות, מזימה לרצח הבן, אפיפיורות, מות האב

מעשה של ר' שמעון הגדול

כ"י קיימברידג Add. 858 (Nr. 1) fol. 46a-47a

אב גדול בתורה, חטיפת הבן בידי נוצרים, אפיפיורות, זימון האב לרומא והזדהות, מות הבן בקידוש השם

האפיפיור אלחנן

מעשה בוך, באול 1602 סי' קפז

אב בעל ידיעה נבואית (מראה)

גדול בתורה

חריף בשכלו (משחק שאח)

חטיפת הבן בידי נוצרים

אפיפיורות, זימון האב לרומא

הכחשת הנצרות ושיבה למגנצה

בשלוש הנוסחאות המוצגות בתרשים נמצא קווי דמיון שתלויים בפונקציות ספרותיות (מוטיפמות) משותפות כמו: הילד נעקר ממשפחתו, הכמתו הבלתי מצוייה של הילד מזמנת לו גורל מיוחד; התמנות הילד למשרת האפיפיור; זימון האב לרומא; המפגש בין האב לבן והתרת הקונפליקט הסיפורי במפגש הזה. אלו הן מוטיפמות הבונות את עיקר צירה הנראטיבי של תימת 'הילד האפיפיור' המשותפת לשתי התרבויות הנוצרית והיהודית, לא בנקודת שיתוף מקרית של מוטיב ספרותי זה או אחר אלא במבנה העומק של כל הגרסאות המוכרות לנו במרחב התרבות האירופי ובהופעת הסיפור במרחב היהודי.

השוויון בתבנית העומק של הגרסאות כולן עשוי לצמוח ממשקעי 'מיתוס הנבחר', הניכרים בתימה 'הילד האפיפיור', ומשיקים לתימות נוספות שעוצבו אף הן על בסיס 'המתכונת הביוגרפית של גיבורי תרבות', אשר רבים מהם מורחקים מביתם, עולים משפל המדרגה לגדולה, הופכים למנהיגים של חברה או כת-דתית ושבים לקרקע גידולם כמנהיגי-עמם או כדמויות מופת של תרבותם. תימות אלה עוסקות בשאלת דרך צמיחתו של מנהיג בעל מעמד גבוה בתחום חברתי, פוליטי או דתי. סיפורי משה ויוסף במקרא, או של אדיפוס במיתולוגיה היוונית, עשויים להיות דוגמת-אב לתבנית ה'אגדה הביוגרפית', שכמה ממרכיביה החשובים קשורים בתנאי הגידול והחניכה של המנהיג. מרכיבים אלה מופיעים בסיפור 'הילד האפיפיור' בסדר דומה: יסוד של התנגדות סמויה, או גלויה בין ההורות הביולוגית, ההשתייכות המשפחתית ובין תפקיד ההנהגה שהילד יועד לו. בפועל מתבטאת התנגדות זו בהרחקת הילד ממקום גידולו בשלב מוקדם של ינקות או נעורים: משה – בתיבה, יוסף – במזימת אחיו, אדיפוס – בגזירת אב.

הרחקה מעין זו גוררת תמיד שלב חניכה בתוך עולם ערכים העומד מבחינה ערכית ביחס אנטינומי לתרבות המוצא. משה ויוסף – בליבה של המונארכיה הפרעונית האלילית האנטי-עברית, אדיפוס, בן מלכים – במשפחת רועים נחותת דרגה.

חתך משווה בתהליך החניכה של סיפור גיבורי התרבות יראה איפוא כך⁶:

היעקרות מן המשפחה / ו/או מזימה להמתת הילד	תכונה על טבעית	ניצול התכונה לשם השרדות	נבחרות ו/או מות האב
יוסף <-----> השלכה לבור	פותר חלומות	חלומות פרעה	שר במצרים
משה <-----> השטה בתיבה	מטה קסמים	מאבק בחרטומים	נביא/מנהיג
אדיפוס <-----> מצוות המתה	פותר חידות	הרג הספינקס	מלך תבי
האפיפיור <-----> מצוות המתה	שפת חיות	ריפוי נסיכה	אפיפיור

הדמיון בתבנית העומק גורר מידה מסויימת של דמיון ברמת העיצוב החומרי של התימות השונות, דהיינו במוטיבים שלהן. במיוחד ניכרים קווי הדמיון המוטיביים באיפיון הנבחר כמצטיין בכישורים על-טבעיים (פתרון חלומות, ידיעת שפת חיות) ומעורר את זעם המשפחה ואת מזימת הרצח. תכונותיו העל-טבעיות הן שמכשירות אותו, ביחד עם תהליכי חניכה נוספים, למנהיגות; ההתמודדות בלהטים עם

חרטומים בסיפור משה, פתרון חלומות פרעה בסיפור יוסף, פתרון חידת הספינקס בסיפור אדיפוס, ופתרון שיחיהחיות בטיפוס AaTh-671. זו תכונה הכרוכה בידיעה על־טבעית של צופן לשוני סימבולי: חלום, חיות, כשפים – כעין תכונת יסוד של לימוד שפות, כמתואר גם בגרסת המעשה בוך באמצעות הביטוי 'למד [...] כל מיני לשונות [...] (אונ' לערנט [...] אליר לייא לשונות [...])', ובהדגשה יתירה בהמשך: 'חריפותו הרבה וידיעתו הרבה בכל הלשונות' (זיין גרושן חריפות' אונ' וואל לערנן אלי לשונות).

הצטיינותו של הנבחר בידיעת השפות הובלטה כבר בגרסת התלמוד הבבלי לסיפור יוסף: "א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו' אמרו איצטגניני פרעה: עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עלינו? אמר להן: גנוני מלכות אני רואה בו. אמרו לו א"כ יהא יודע בשבעים לשון. בא גבריאיל ולימדו שבעים לשון" (סוטה ל"ו ע"ב).

מן ההשוואה שהוצגה כאן עולה, כי ידיעת שפת החיות שבטיפוס הבינלאומי 'הילד האפיפיר' הינה פרט חומרי משתנה בתוך תבנית עומק רחבה יותר. נמצא כי ניתן לערער על צורת המיון של הטיפוס AaTh-671 כמשוייך לקטגוריה של 'כח ידיעה על־טבעי – שפת החיות' (Supernatural Power or Knowledge — The Animal Languages). זו תווית המבליטה סימון מוטיבי אחד של הסיפור, בעוד שהוא מקיים זיקה רחבה יותר אל הירארכיה קבועה של מוטיפמות מן הקטגוריה של 'סיפורי הנבחרים', או 'ביוגרפיה של גיבורי תרבות' – תווית מכיליה לתימות של הולדת המנהיג, חניכתו במקום מרוחק ושיבתו אל כור מחצבתו. התימה האירופית של 'הילד האפיפיר' הינה טיפוס סיפורי הומוגני, המכיל קבוצה גדולה של גירסאות העוסקות בהכשרת ילד לאפיפיריות, והינה מבחינה זו חטיבה ספרותית הטעונה עיון לעצמה.

על יסוד קביעת תווית התימה 'הילד שנעשה לאפיפיר' יש לבחון את גירסת המעשה בוך על רקע הקונטקסט של הטיפוס האירופי במעברו למרחב היהודי כמתקבל בגרסת 'מעשה בר' שמעון הגדול' שבכ"י קיימברידג' ולאחר מכן אל גירסת 'מעשה אלחנן האפיפיר' שבמעשה בוך.

מתוך השוואת התפקודים הספרותיים, כלומר המוטיפמות, שבגירסאות האירופיות וגירסת המעשה בוך עולות כמה הבחנות עקרוניות:

- א. הבן נעקר ממשפחתו שלא מרצונה – הוא נחטף בידי נכריה (גויה של שבת), להוותם של הוריו ובוודאי לא בפקודת אביו.
- ב. סגולותיו המיוחדות של הבן הנחטף (וחכמה על־טבעית) הועתקו אל אביו: בגירסת 'מעשה בר' שמעון הגדול' ניכר כי פקחותו ולמדנותו של אלחנן הינם קוד תרבות־גנטי שירש מאביו. בגירסת המעשה בוך הועצם יסוד זה באמצעות המוטיב של משחק השאח שלמד הבן מן האב.
- ג. בכל סיפורי הנבחרים שהובאו כאן, למעט סיפור משה, כרוכה הנבחרות במות האב, או לפחות בגורל טראגי שמונה לו בערוב ימיו. בגירסאות 'שלוש הלשונות' הוחרף שיא אפילוגי זה של הסיפור והובא לידי קיצוניות. כמעט בכל הגירסאות הפולקלוריות של טיפוס סיפור זה, נענש האב במות סמוך לבחירת

הבן לאפיפיור; בכמה מן הגירסאות הוא צונח מת בעצם מעמד הבחירה של בנו. בגירסאות אחרות מתגשמת נבואה, כי האב ירחץ את רגלי הבן, סמל נוצרי, המקבל בגירסאות הפולקלוריסטיות מימד מכוון של השפלת האב בידי הבן. הגירסאות היהודיות היפכו מצב יחסים זה באפילוג. בסיפור היהודי מתחטא הבן לפני אביו ומצר על המרת הדת, בגירסת 'מעשה בר' שמעון הגדול' הוא ממית עצמו על קידוש השם, ובגירסת המעשה בוך הוא הופך ללמדה הנחבא במגנצא, מעין צדיק נסתר שוויתר על מעמדו הרם.

הסדרה התימתית היהודית 'אלחנן האפיפיור' בנתה איפוא דוגמת-שליל לסיפורי נבחרים מיתולוגיים – יהודים ונוצרים כאחד. באמצעות הסיפור היהודי הוצב טלוס (אידיאה מכוונת) אופוזיציונאלי, שהתחייב מתוך מציאות של חברה, שנרדפה בימי הביניים על-ידי הממסד הנוצרי. מצב היסטורי זה הצריך עיצוב מופתי ברור של מעשה קידוש השם, או לחילופין שיבה אל חיק היהדות, כעמדה רוחנית ומעשית, המעניקה עדיפות מוראלית לנאמנות הדתית על-פני עמדת הנבחרות הפלאית שהושגה באמצעות המרת-דת כפויה.

האספקלריה שלא האירה – עונשו של ר' שמעון הגדול

השינוי בטלוס הסיפורי הצריך ממילא שינויים מוטיביים רבים ברמת החומר הספרותי. חלקם נתחוללו במסגרת המעבר מן המרחב האירופי הנוצרי למרחב היהודי ואחרים במסגרת השוני בין גירסה לגירסה בתוך המרחב היהודי כתוצרה משינויי אקלים תרבותי ודת-חברתי, שנתרחשו בין היווצרותה של הגירסה היהודית הראשונה בסביבות המאה ה"ג ובין היווצרות גירסת המעשה בוך בסוף המאה השש-עשרה.

השינוי שנתחולל במעבר ממרחב תרבות נוצרי למרחב תרבות יהודי ובמעבר מתקופה אחת לשניה משתקף כבר בחטיבה האקספוזיציונית של גירסת המעשה בוך. הכוונה לאותו יסוד על-טבעי שבטיפוס הבינלאומי 'הילד האפיפיור', המסומן כסגולה מאגית של ידיעת שפת החיות ומשוייכת לבן השנוא על אביו. תכונה זו של תבונה על-טבעית הוסבה בגירסת-האב המוקדמת של הסיפור היהודי (גירסת כ"י קיימברידג') לאב, ר' שמעון הגדול, המתואר כמי שגיננוני מלכות וחכמה הינם תכונתו העיקרית:

מעשה ברבינו שמעון הגדול שבא מבית דוד ובא בעיר אחת ששמה מגענצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות, ושמע רבינו גרשום והלך גם הוא למגנצא [...] וכשבא רבנו גרשום אצל רבינו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבנו שמעון הגדול היה בפעם הזה בן קטן ושמו היה אלחנן [...]

בגירסת המעשה בוך קבילה מידת החכמה מימד מאנטי באמצעות הסתכלות במראות. יתכן כי עממיותו של הסיפור, והיותו שגור בפי המספרים, כדרך שסבר למשל יעללינק, היא שהעצימה את העיצוב הספרותי של דמות האב, והביאה את

המספר בגירסת המעשה בוך לציור דיוקנו כנביא המתבונן באספקלריא מאגית, כדרך שמוצאים באקספוזיציה בלשון זו:

מעשה אישט גישעהן אין טאגן רבי שמעון הגדול צייטן דער אישט גיזעשון צו מענץ דאש בון אידר מאן וואל וויש אונ' מן וויש נאך וואל זיין הויז מיט דען דרייא גרושן שפיגיל הוט ער גיהט דא ער אלש דרינגן זעהן וויש גישעהן אישט אונ' וויש גשעהן זאל אונ' אך האט ער איין קוואל ברונן צו זיין קאפא ארוישר גין צו מענץ אויף דען בית היים דער אישט בון איין אדם גדול גיוועזן דער האט אין זון גיהט דער היש אלחונן דער וואר נאך גאר איין קליינער יונג [...] קכה, ס' קפז.

ובלשון עברית המתקרבת ללשונו הסיפורית של המעשה בוך (בשונה מתרגומו של א' יעללינק, שהוא עיצוב ספרותי-לשוני בזכות עצמו):

[מעשה קרה בימי רבי שמעון הגדול שהיה במיינץ, והיה מוכר לכולם, וכן מוכר היה היטב הבית שלו עם שלוש המראות הגדולות שהיו לו, והוא ראה בהן את כל מה שהתרחש ומה שיתרחש. כן היה למראשותיו מעיין שמקורו בבית-החיים אשר במיינץ. הוא היה אדם גדול. היה לו בן ושמו אלחנן. הוא היה עדיין ילד קטן מאוד].

החידוש שבגירסת המעשה בוך ביחס לגירסאות הבינלאומיות והגירסה שבגנזי נסתרות שקדמה לה, נעוץ בפיתוח המוטיב של המראה הנבואית שהוכפלה בצורה של שלוש מראות גדולות ובקישורה כקונפיגוראציה אחת עם המעין המיסטי. כל זאת חלק מן המגמה של הסדרה התימטית היהודית להצניע את הבן ולהבליט דווקא את ייחודו של האב כרב וכנביא. באמצעות מרכיב המראה שבקונפיגוראציה – שהיא כעין Speculum Historiale (מראת הדורות) נוצר מיקוד חזותי תרבותי יהודי, הנשען על מסורת ה'אספקלריה המצוחצחת', שזכה בה משה ל'ראיית הדורות'⁸ – ביטוי שמקבילתו בגירסתנו " [...] דא האט ער אלש דרינגן זעהן וויש געשעהן אישט אונ' וויש געשען זאל [...] ". דמותו של ר' שמעון הגדול מעוצבת, איפוא, במסורת הנביאים-הרואים, מסוג 'הרואים בהירות', שהוא אנלוגי לכח על-טבעי מולד של 'שומעים נסתרות'.

במרחב הגרמני בימי-הבינים, אשר מתוכו צמחה, גם אם באיחור מה, גירסת המעשה בוך, מוכרת היטב דמותו של המלך החכם 'הרואה בהירות', גריפר (Griper), אשר אליו הלך זיגפריד לשאול על עתידו. מכח החכמה שניתנה לו ניצח זיגפריד את מפלצת הדראקון פאפניר (Fafnir), שתה מדם ליבה, ואזניו נפקחו לשיח עופות. בסיפור מיתולוגי זה ניכרים משקעי מוטיבים מן המיתולוגיה היוונית, במיוחד אלה הקשורים בדמותו של טַרְסִיאַס, שנשמתו אינה רואה אותו בשאול, אלא לאחר שהיא שותה דם, ולאחר שאתונה מטהרת את אזניו הוא שומע שיח עופות (אודיסיאה XI:90)⁹.

היסוד האקוואטי (מימי), שהוא מרכיב חזותי בולט בקונפיגוראציה המיתית 'מראה/מעיין' מתקשר אף הוא לכישוריו של הנביא. זהו מוטיב השייך, כמובן,

למסורת היהודית המסמנת את החכמה כמים, אך בהקשר המיתולוגי הספציפי, שצויין כאן, מוצאו מן המיתולוגיה היוונית כמו למשל האלים הנביאים פרוטיאוס וניראוס שכוחם בא להם מן המים שהם דרים בהם. מוצאם של חומרי הסיפור המוטיביים שבטיפוס הסיפורי AaTh-671 על הילד הנבואי הנבחר, שאביו הרחיקו מביתו לאחר שלמד לשון בעלי־הים ביסוד טמון עמוק בסיפור המיתולוגי של העולם העתיק הקלאסי (חוזה היודע שפת חיות) וביסוד הימי־ביניימי (הנבחר הזוכה בשמיעת לשון חיות).

הסיפור היהודי התעמת עם הפונקציה הספרותית הזו באמצעות שינוי כפול: התכונה של 'רואה הנסתר' מתבטאת במראה נבואית במקום בידיעת שפת־חיות והיא הוקנתה לאב במקום לבן. הסבה זו מצביעה על בעייתיות מיוחדת שבעלילת הסיפור במעשה בוך, ולמעשה היא טומנת בחובה את גרעינה של ההסתבכות, שלצורך התרתה עוצבה הגירסה המיוחדת שלפנינו. אס־לא־כן מתעוררות למקרא האקספוזיציה שתי שאלות המערערות, כביכול, את הקוהרנטיות של העלילה כולה:

1. כיצד אירע, שהחווה במראות המאנטיות לא יכול היה לצפות לעתיד את מעשה חטיפת בנו, ומדוע לאהר החטיפה לא יכול היה לגלות באמצעות המראות את החוטפת (גויה של שבת) ואת בנו הנעלם?
2. אם אכן הוסבה תכונת החכמה־המאנטית שבטיפוס הבינלאומי מן האב לבן – כיצד זה נעשה הבן לאפיפיור וכמה ייחודו על־פני אביו?

המספר בגירסת המעשה בוך מתערב במהלך הסיפור ומשלב הערות רומזות לסתירה שהוצעה כאן ואף מתירה באופן הבא:

1. ר' שמעון אינו יכול לראות את הנעשה בעתיד ואת מקום הסתרת הבן חרף הימצאותן של המראות בביתו משום 'הסתר פנים' שפקד אותו:

ער ושטיט טאג און נכט. אבר הקב"ה האט עש פאר אים פאר העלט ווא דעש קינט ווער [...] עמ' קעה.

(הוא עם יומם ולילה אבל הקב"ה הסתיר ממנו היכן נמצא הילד).

2. לשאלה השנייה הנוגעת לבחירת הילד לאפיפיור ניתנת גם כן תשובה באמצעות התערבות המספר, התולה את עלייתו של הנער למעלת קרדינאל, בתכונת החכמה שירש מאביו ובכושרו ללמוד לשונות:

עש וואר איין גרושר מלומד גיווארן דען רש לב וואר בון רבי שמעון הגדול גיוועזן עש צוג בון איינר הוך שול צו דער אנדר ביז עש קאם קען רום אונ' לערנט איי ערנשליך בון אליר לייא לשונת דאש עש איין קרדינאל צו וואר [...] עמ' קכה.

(הילד הפך למלומד גדול, שכן שכלו היה של רבי שמעון הגדול. והוא הלך מבית ספר גבוה אחד לשני עד שהגיע לרומא ולמד ברצינות רבה לשונות עד שנהיה קרדינל).

בניתוח הגירסה כשלעצמה, ניתן כמובן, להסתפק בשתי הערות אלו של המספר, כתשובה לגבי השאלות שהועלו כאן. אולם מתוך השוואתה לגירסה שהובאה על-ידי 'קאבאק, ועל רקע מוצאה מן הסיפור הבינלאומי, מקבלים פרטים אלה משמעות מיוחדת שיש לעמוד עליהם בפירוט; 'הסתרת הפנים' המתרחשת באופן טראגי בל-כך דווקא בשעה שר' שמעון זקוק לסגולה זו של ראייה במראות, אינה מקרית כפי הנראה. על-פי מסורת שבעל המעשה בוך הכירה היטב, כפי שעוד נראה, מדובר בתכונה מאגית מובהקת של הצדיק, המציינת תכונה נבואית, אולם מהווה בעיקר פרקטיקה מאגית, המאפשרת לגלות מעשה של גניבה או בגידה. סגולה זו נחקרה במפורט על-ידי יוסף דן במאמרו 'שרי כוס ושרי בוקהן' ואת גילומיה הספרותיים ניתן לאתר ברציפות מן התלמוד ועד לכתבי-יד מצפון אפריקה מן המאה השבע-עשרה. זו מסורת שהתלמוד (סנהדרין, קא ע"א) מציינה בביטוי 'שרי שמן', דהיינו היודעים להתבונן בחפצים מבהיקים ולצפות בהם עתידות, ובעיקר לגלות מעשי גניבה ובגידה. בפירוש רש"י (סנהדרין סז ע"ב) נמצא פירוט לחפצים מבהיקים מעין אלו – ביניהם גם מראה שמסגרתה שחורה.

דן מביא עדות לשימוש בפרקטיקה מאגית זו מספר החזיונות לר' חיים ויטאל, ובו סיפור על מכשף ששאל במראה של זכוכית ובמכשף ששאל בחכמת 'שרי כוס ושרי מראה'. כמו-כן מצביע יוסף דן על כתבים מימיו של רמח"ל, המראים על צורת חיבור של סמלי הידיעה, הנר והמראה, כקשורים בפרקטיקה המאגית הזו: 'מראה מזכוכית והתיק שלה מסביב הוא שחור, גם סכין עם קתא שחורה ונר שעוה שחור'¹⁰.

סוגייה זו נחקרה בהקשר פולקלוריסטי, ובמיוחד בגילומו החסידי, על-ידי גדליה נגאל בספרו מאגיה, מיסטיקה וחסידות. נגאל מצביע על שרשרת סיפורים שראשיתה באקסמפלה *Gesta Romanorum* מימי הביניים ומגיע עד לסיפור החסידי, מסורת המספרת על גילוי מעשי בגידה וגניבה ופגיעה פיסית בחוטא באמצעות ירית חץ או כדור במראה מאגית. אותה מסורת סיפורית, שהתחלתיה אותרו ב-*Gesta Romanorum*, אותרה גם על-ידי דב גוי, שהוסיף עליה כמה גירסאות פולקלוריסטיות מאוחרות.¹¹

גירסת המעשה בוך שייכת איפוא לרצף סיפורים, שמוטיב ההסתכלות במראה המאגית הינו מרכזי בהם. על רקע התפקיד המיוחד שנודע להסתכלות זו, ברור כי באקספוזיציה עוצבה מגמה מודעת להצביע על אובדן היכולת לגלות את הבן האבוד כסימן של ירידה בכוחו המאגי של האב-הצדיק. בעל הגירסה היה מודע לפרובלמטיקה של מוטיפמה זו בהשוואה למסורת העיצוב של 'מעשה ברבי שמעון הגדול' ובכמה נקודות מפנה חשובות בסיפור מתיחסים הגיבורים לאספקט זה של חיפוש אחר הסיבה לירידה בכח הצדיק. בולטת מבחינת אמירתו של הבן במעמד הפגישה ברומא בינו לבין אביו, שמעון הגדול:

דער אפיפּיור זאגט ליביר אלטיר פ'ארטיר האט איר ניט איין מאל איין זון פארלארן. דער גדול דאש הורט דא דער שראק ער גער זער אונ' זאגט יוא. דער אפיפּיור זאגט איך בין דיין זון אלחנן דער דא פ'אר לארן אישט דיר גיווארדן דורך דיא שבת גוי דו איך נון זאל זאגין וויש דיא עבירה אישט

אודר וויא עש אישט דאש קאן איך ניט ווישן איך דענק הש"י וויל עש אלזו האבן. [...] עמ' קבו.

נהאפיפּיור אמר: אב זקן חביב האם לא איבדת פעם בן? שמע זאת הגדול ונבהל ואמר: כן. אמר האפיפּיור: אני הוא בנך אלחנן זה שהלך לך לאיבוד בעטיה של גוית השבת. שאגיד לך מה העבירה או היכן היא – איני יכול לדעת. אני חושב שה' יתברך רצה שזה יהיה כך].

מעמד ההיודעות של הבן, שיש בו אירמוזים רבים לסיפור יוסף המתגלה לאביו ולאחיו במצרים, חושף יסודות שהם כולם חידוש של גירסת המעשה בוך. בגירסת קמא של 'מעשה האפיפּיור היהודי' אישיותו של ר' שמעון הגדול נקייה מכל רבב, והאכספוזיציה הציגה אותו כדמות מופת באמצעות תאור מוצאו מבית דוד ובהבלטת קשריו עם רבנו גרשום מאור הגולה.

בגירסה שביידיש המאוחרת יותר, נתווספה לו סגולתו הנבואית, אך נוספה לה האשמה נסתרת הנרמזת בטקסט פעמיים; פעם בהערת המספר על הסתרת הפנים, ופעם בדברי הבן על חטא בלתי ידוע.

יתכן כי בעצם התוספת של סגולתו כאיש נבואי המתבונן במראה המאגית ביקש המספר לטעת את שורש החטא, כיסוד של תעות הקשור במוטיב של כפל המראות אשר בניגוד למראה האחרת קשורות ביסוד השלילי של הבבואות המשתקפות.

רמז לחטאו של האב מצוי גם באופן התרת העלילה ביחידה האפילוגית, המפרטת לקראת סיום הסיפור את סיבות עלייתו של הבן למעלת אפיפּיור. בהקשר זה יש לזכור כי בטיפוס הסיפור הבינלאומי תלויה ההתמנות למשרה הרמה בתיוג שמימי באמצעות יונה (סמל של רוח הקודש) הנחה על כתפי הילד. בגירסה הקמאית של גנזי נסתרות מתואר מהלך זה במשפט: 'עשאוהו גלח, וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפּיור [...]'.¹

בגירסת המעשה בוך מוקדש לכך מהלך מפותל, המסביר כי עלייתו של אלחנן נתאפשרה משום 'לבו הרחב כלב אביו', ביכולתו לעלות במעלות החכמה מבית מדרש אחד אל השני, עד שהובא לרומא, ובלמוד הלשונות הרבות ברומא 'עד כי נתנשא לקרדינאל'. עליית הבן למעלת אפיפּיור מותנית בהשתלמות בחכמות ובידיעת שפות, שהוא כשרון מולד כעין יסוד גנטי המרומז בתכונת 'רוחב הלב'. בסגולה חכמתית זו לא נרמז כלל הצד המנטי-מאגי באישיותו של האב. והנה דווקא צד מאגי זה של הסיפור היה מרכזי כלי-כך בגירסאות של הטיפוס הבינלאומי 'הילד שנעשה לאפיפּיור'. לפי צורת העיבוד היהודית של חומרי הסיפור מן המרחב הנוצרי מתקבל המעבר מצורה אחת לשנייה כעיקורו של היסוד המנטי-מאגי והבלטתו של היסוד הלמדני-שכלי. מובן מיוחד זה של הסיפור היהודי הועצם בגירסת המעשה בוך על-ידי מוטיב 'חכמתי' נוסף – ידיעת משחק השאח שר' שמעון הנחיל לבנו. באמצעות משחק השאח קונה הבן את ליבם של מנהיגי רומא, ובאמצעות השליטה בו הוא מתוודע מחדש אל אביו, אותו הביא בעורמה ממגנצה לרומא:

איין טייל זאגן דער רבי שמעון הגדול האט דען זון גיקענט אים שון צוביל דען ער הוב אין איין צוק גילערנט דא ער נאך קליין אישט גיוועזן אונטר יהודים דא האט ער דען זעלביגן צוק גיטאן דא האט ער גימערקט דז עש זיין זון אישט גיוועזן [...] עמ' קכה.

ווחלק אומרים שהרבי, שמעון הגדול, הכיר את בנו, שכן הוא לימד אותו מהלך אחד כשהיה עדיין קטן בין היהודים. הוא ביצע אותו מהלך. אז הכיר שזה היה בנו.

מקומו הטבעי של תאור זה הוא במעמד ההיודעות של הבן לאביו, אולם בעל הגירסה בחר לשלבו בסיום הסיפור. בדרך כלל גירסאות המעשה בוך נחתמות בחטיבה אפילוגית בעלת אופי דידיאקטימוראלי. יוצא אפוא שלתיאור הנוכחי יש מעמד של לקח מסויים, שאליו חתרה הגירסה כולה – לקח חוכמתי מעיקרו. האפילוג המוראלי של הגירסה מעגן את נס ההיכרות המחודשת של האב עם הבן ביסוד שכלי למדני, המסומל כאן במשחק השאח, כפיתרון אופוזיציונאלי לאפשרות אחרת שנשללה – מציאת הבן באמצעות המראה המאגית. האפילוג המוראלי מעכב את הקורא ומחזירו אל המוטיפמה הנושאת משמעות הכמתית (כללית ולא רק יהודית-למדנית) שבאה להחליף את הסגולה המאגית. ברוח זו ניתן לומר כי גירסת המעשה בוך משמיעה ביקורת סמוייה כנגד הפונקציה של ההסתכלות במראה, שהעצימה מאז ימי הביניים את סגולתה המאגית על חשבון הצד הנבואי המוכר מהמסורת היהודית המדרשית. הטלוס החדש של גירסת המעשה בוך נתאפשר על ידי היערכות קונפיגורטיבית חדשה, ששילבה את המראות בחדרו של שמעון הגדול כביטוי של הסתרת הידיעה, ובאמצעותה גם היערכות חדשה של המוטיפמות בסידרה, באופן שהבן ייראה כצדיק המעמיד את אביו על חטא סמוי. גם במובן מיוחד זה מייצג סיפור המראות אפשרות של ידיעה נבואית, המתחלפת בידיעה חכמתית ממוסדת – תלמוד תורה וחכמה כלליו.

הערות ומראי מקום

1 סקירת הגירסאות, במיוחד אלו שבכתבייד, ראה: אברהם בן דוד: 'בירורים בעניינה של אגרת האפיפיור היהודי', יד להימן, לוד, 1983, 17-25. מחקר תימטולוגי מלא על התפתחות הגירסאות ובמיוחד על אופייה של גירסת ליהמן נעשה בהדרכתו עלידי יוסף במברגר, במסגרת האנציקלופידה התימטולוגית לספרות עם ישראל, שבראשות פרופ' יואב אלשטיין, ובמסגרת עבודת גמר לתואר שני בהנחייתי באוניברסיטת בר-אילן.

רשימת הגירסאות:

- *א כתבייד (מאה הייג) מחוג תלמידי ר' יהודה החסיד, דאה אצל: י"ו קאבק, גנזי נסתרות, במברג 1872, 1-5 (גרפס לראשונה: ישרון, במברג, 1871, עמ' 121-124).
- *ב כ"י קימברייג' 858.1.6 Add דף 46-47, 'מעשה בר' שמעון הגדול', אשכנז, מאה טו.

- ג* גרליה בן יוסף אבן יחיא, שלשלת הקבלה, כ"י מוסקבה – גינצבורג 652, דפים 108א'–109א', איטליה סוף המאה היטו.
נדפס אצל אברהם דוד, שם, עמ' 17–25.
- ד* כ"י וורשה, 11.281 דפים 49א'–49ב', איטליה מאה היטו.
ה* מעשה בוך, באול, 1602, סימן קפ"ז, עמ' קב"ו–קב"ח.
- ו* כ"י אוקספורד, בודלי' 2586.5, דף 56ב', איטליה תס"א.
נדפס גם ב: Moritz Steinschneider, *Israelitische, Zum Judenpapst*, (1881–1882), S. 170–174.
- ז* Johann Christian Appelbaum, *Das Leben Elchanans*, Frankfurt A. M. 1753
(תרגום גרסת המעשה בוך לגרמנית בידי מומר, עם הערות אנטישמיות שנועדות להכחיש אמיתותו ההיסטורית של הסיפור).
- ח* Marcus Lehmann, *Rabbi Elchanan*, Lehmann's judo-volksbuecherei Band III, Mainz s. 1–44
(הגרסה נתרגמה לעברית על-ידי י' פינטשווסקי, אודסה, 1895)
- ט* אהרון יעללינק, בית המדרש, חדר חמישי (תרל"ג 1), ירושלים תשכ"ז, עמ' 148–152, הערות עמ' XXXVIII–XXXVII.
- י* אהרון יעללינק, בית המדרש, חדר ששי (תרל"ח 1), ירושלים תשכ"ז עמ' 137–139, הערות עמ' XXXIII.
- יא* Moses Gaster, *Ma'ase Book*, Philadelphia 1923, pp. 410–418; 689
יב* יהודה דוד אייזנשטיין, אוצר מדרשים (תרע"ה 1), תשכ"ט עמ' 329–331.
- יג* יהודה דוד אייזנשטיין, אוצר מדרשים (תרע"ה 1), תשכ"ט עמ' 331–332.
- יד* Bertha Pappenheim, *Allerlei Gescihcten, Maasse-Buch*, Frankfurt A.M. 1929, 215–219.
- טו* M. J. Berdyczewski, *Der Born Judas*, Band V, 1924, s. 127–131; 302
טז* מרדכי בן יחזקאל, ספר המעשיות, ספר רביעי (תרפ"ח 1), תל-אביב, תשכ"א, 395–397, הערות עמ' 444.
- יז* מרדכי בן יחזקאל, ספר המעשיות, ספר רביעי (תרפ"ח 1), תל-אביב, תשכ"א, עמ' 398–404, הערות עמ' 444.
- יח* שמואל יוסף עגנון, ימים נוראים תל-אביב תרפ"ח, עמ' קנ"ז–קנ"ט, הערות עמ' ת–ת"א.
- יט* מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, ממקור ישראל (תרצ"ח 1), תל-אביב תשכ"ה, עמ' קמ"ה–קמ"ז, הערות עמ' תק"ו.
- כ* מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, ממקור ישראל (תרצ"ח 1), תל-אביב, תשכ"ו, עמ' קמ"ז–קמ"ח, הערות תק"ו.
- כא* פנחס שדה, ספר הדמיונות של היהודים, שוקן 1983, 198–202.
הסיפור ראה אור באסופות מודרניות באנגלית ראה: Ellen Frankel, *The Classical Tales of Jewish Lore*, London 1989, 295–399 notes: 625
וכן: Hyman E. Goldin, *The Magic Ring and other Medieval Jewish Tales*, New-York, 1946 174–211.
- 2 יוסף יצחק קאבאק, ספר גזוי נסתרות, העתקות מתוך כתבי יד עם הערות מאת שלמה זלמן חיים האלבערשטאם, קובץ שלישי, באמבערג, תרל"ב, 1872, 1–5.
איפיונו של כתב-יד זה שנמסר לידי קאבאק על-ידי הרב נתן קורוניל, הינו חשוב ביותר לקביעת קדמותו (כנראה סוף המאה הי"ג). על פי עדות המוסר, מחברו של כתב-היד הינו תלמיד רבי יהודה החסיד, כתב-היד על קלף כולל בצד חיבורים רבים אחרים גם את ברייתא דיוסף בן עוזיאל, וכן ספר חכמת הנפש לר' אלעזר, שהם, כידוע, חיבורים מחוג חסידי אשכנז. הימצאותו של סיפור 'מעשה ברבינו שמעון הגרול' בכתב-יד זה

צריכה אולי להידון במסגרת גילוייה המאוחרים של ספרות זו, כפי שמעיר על-כך שז"ח האלבערשטאם.

הסיפור מופיע גם במהדורת מעשה בוך, אמסטרדם, ס' 188. על מקבילה יהודית נוספת לסיפור גזירות האפיפיור אלחנן ראה אצל: מאַקס עריק, די געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור פֿון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה תקופה, פֿאַרלאַג קולטור-ליגע וואַרשע, 1928, 347-348.

הסיפור מופיע כ'מעשה בריעה וזמרה', נדפס לראשונה בידיש בהוצאת יעקב בן גרשון, ונציה 1597; בהוצאת בניו של ר' יעקב, פרג 1657 וכן בנוסח כתבי־יד יצחק בן יודא רוטלינגר משנת 1580 לערך (כ"י מינכן 100).

הטקסט המלא של 'מעשה ריעה וזמרה' הובא במאמרו של מאַקס עריק: "וועגן אַלט-ייִדישן ראָמאַן און נאָוועלע", ליטעראַרישע בלעטער, נומ' 116, וורשה 1926, 147-178. ראה גם אצל ישראל צינברג, די געשיכטע פֿון דער ליטעראַטור בני יידן, כרך ו', פֿאַרלאַג משה שמואל שקלרסקי, ניו־יאָרק, 1943.

זוהי תימה שכנה לסיפור מן המעשה בוך אך מרובים בה המוטיבים המאכלסים גם את סיפור 'אלחנן האפיפיור היהודי'. נראה כי שתי התימות נתפתחו זו לצד זו המקביל על-יסוד מציאות תרבותית ועובדות היסטוריות משותפות.

3 סברה זו כי כפל הגירסאות מעיד על עממיותו של הסיפור הועלתה לראשונה על ידי יעללינק (שם, חדר ה): "Die doppelte Bearbeitung zeigt, dass der Stoff im Munde des Volks lebte und verschiedenartig erzählt wurde" Bh. M. V. XXXIII

4 ראה ההפניה של ח"ד אייזענשטיין, אוצר מדרשים, חלק שני, ניו־יאָרק תשט"ז,

עמ' 331. בהערה לגרסת המעשה בוך מפנה אייזענשטיין לספרו של פרדיננד גרגוריוס

(במהדורתו הגרמנית) ההיסטוריה של העיר רומא בימי הביניים: Ferdinand

Gregorovius, *History of the City Rome in the Middle Ages*, Trans. G. W.

"The Jewish Family of the Pierleoni", Hamilton, Vol. I Georg Bell, London 1909, 414-417.

ראה הפרק "The Jewish Family of the Pierleoni". על הצטרפות אבי המשפחה לכנסיה, ועל ענפי המשפחה

שנקשרו בקשרי נישואין לאצולה הרומית. ראה גם ספרו של M. Guedemann,

Geschichte des Erziehungswesen und der Kultur der Juden in Italien waerend des

Mittelalters, Band II, Alfred Hoedler, Wien 1884, 79-81. מהדורה מצולמת ראתה

אור בהוצאת Philo Press, Amsterdam, 1966. גידמאן תולה את מסורת סיפורי

האפיפיור אלחנן בדמותו של אנאקליט השני, ומפנה את קוראיו לשתי הגירסאות

שמביא יעללינק בבית המדרש, ולגירסה מכ"י שהביא יוסף יצחק קאבאק (עורך),

ישורון, מאסף כל עניני חכמת ישראל, שנה ששית, באמברג, (תרכ"ח, 1868), עמ' 121-

124. שהיא גרסה בליווי הערות כנדפס במדויק בגנוי נסתרות של י' קובאק.

ערך אנציקלופדי עם סקירה היסטורית, "האפיפיור היהודי" נכתב על-ידי דוד פלוסר,

בתוך, האנציקלופדיה העברית, כרך ה', מסדה, ירושלים, תשי"ג, טור 210.

מחקר היסטורי בפרשת האפיפיור היהודי ראה המונוגראפיה: Joachim Prinz, *Popes*

from the Ghetto, A view of Medieval Christendom, New-York, 1966

סקירה מתומצתת על אופיו של הסיפור ראה: Hayim Klugman, "Elchanan the

'Jewish' Pope" *Midstream*, XXXIV, No 1 (January, 1988) 26-27

סיכום ההיבטים ההיסטוריים ב'אגדת האפיפיור היהודי' והשתקפותם בעיצוב הספרותי

העממי ראה בספרו של עלי יסיף, ספור העם העברי, מוסד ביאליק, ירושלים, תשנ"ה,

עמ' 335-336.

גודמאן הינו הראשון שבירר את היחס בין שתי השכבות ההיסטוריות של הסיפור

והזכיר את חשיבותו של היוצר ליום השני של ראש השנה "מלך אמון מאמרך". ראה

על כך אצל ישראל דוידזון, אוצר השירה והפיזט, כרך שלישי, הוצ' כתב, ניו־יאָרק,

1970, ס' 140, עמ' 140.

עיון מדוקדק בפיוט זה ראה אצל דניאל גולדשמידט (מגיה, מעבד ומבאר), מחזור לימים הנוראים, הוצ' ח' קורן, ירושלים, תש"ל. עמ' 47-50.

5 ראה הערות בולטה-פוליבקה לסיפור 33: J. Bolte, G. Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder — U. Hausmaerchen der Brueder Grimm*, Band I, Georg Olms Verlag, Hildesheim. New York, 1982, pp. 322-325.

הגירסאות הנסקרות כאן הן מקצת הנזכרות בפתח זה המקיף את כל טיפוס הסיפור AT-671, שלו עשרות רבות של גרסאות, הקרובות זו לזו בוואריאנטים מוטיביים קלים ביותר: ראה במפתח של אארנה תומפסון במהדורה המורחבת, A. Aarne, S. Thompson, *The Types of the Folktale*, second Revision, Helsinki 1981, pp. 234-235.

גירסאות המצויות בדפוס בקבצי פולקלור ראה אצל: Italo Calvino, *Italian Folktales*, Trans. G. Martin, Pinguin Books 1980, pp. 68-70; 720 ממנטואה שבחבל לומברדיה, מעובדת קלות ובליווי הערות של הסופר המאסף. צורת העיבוד של הסיפור מעידה על בקיאות רבה בוואריאנטים השונים של התימה אותם שילב (וציין בהערות) קאלווינו.

גירסה מהאי מאלטה שניכרות בה השפעות ערביות וספרדיות ראה אצל: Felix Karlinger (Hrsg.) *Inselmaerchen des Mittelmeeres*, Mdw, Diederiches, Duesseldorf, 1960, pp. 135-138.

גירסה מערב אירופית מחבר בריטון ראה אצל: Re' Soupault (Hars. & Uebers.), *Bretonische Maerchen*, Mdw, Diederichs, Duesseldorf 1959, pp. 122-132.

תימה מקבילה בעלת גרסאות קרובות הינה על האפיפורית יוהאנה, ראה למשל גירסה אוקראינית אצל: Bohdan Mykytiuk (Hrsg.), *Ukrainische Maerchen*, Mdw, Diederichs, Duesseldorf, 1979, pp. 100-102.

תודתי נתונה לחוקרת הפולקלור גב' אלישבע שיינפלד, שסייעה בידי באיסוף הגרסאות של טיפוס סיפורי זה.

6 ראה מאמר המסכם את כיווני המחקר בשאלה זו אצל: A. Taylor, "The Biographical Pattern in Traditional Narrative", *Journal of the Folklore Institute*, 1 (1964), pp. 114-129. וכן מאמר ורשימה ביבליוגרפית המקיפה את החומר התיאורטי בענין זה: A. Dundes, "The Hero Pattern and the Life of Jesus", *Interpreting Folklore*, Bloomington, 1980 pp. 223-262, 282-287.

התייחסות ז'אנרית מקיפה לסוגייה זו בקשר לסיפור העברי ראה: ע' יסף, ספור העם העברי, מוסד ביאליק, ירושלים, אוניברסיטת בן-גוריון, 1994. עמ' 122-137; 415-413.

7 ניתן כמובן להראות כי תווי היכר חומריים של הסיפור, דהיינו מוטיבים אלו ואחרים משותפים לסטרקטורה כולה: לדוגמה עדות מזויפת על המתת הילד או על מותו באמצעות שחיתת בעל-חיים והבאת דמו לאב, גם בסיפור יוסף וגם בכמה גרסאות של סיפור AT-671, שהבולטת בהם מבחינה זו היא גירסת מלטה. כאן יש לרקע המוסלמי חשיבות רבה בהעברת חומרי סיפור יהודיים לתוך הסיפור האירופי. מקבילות מעין אלו ניתן למצוא בתוך מוטיפמות רבות, אולם בהיעדר העברה מלאה של מוטיבים ומוטיבמות לא ניתן לשייכן לסדרה תימטית אחת.

8 וראה בעל הפרוש יפה תואר (שמואל יפה אשכנזי) לויקרא רבה: [...] אספקלריא מלוכלכת. הכוונה ע"י ממוצע [...], דהיינו בעל הפירוש הבחין באלמנט המדיאטורי שבדימוי החזותי של המראה המתזוכת.

ראה מקבילות בסוטה לא ע"א "כרס נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו" ובראשית רבה פרשה צ"א יעקב שנסתכל באספקלריא שיש שבר במצרים, וכן בתנחומא פרשה צו סימן יג "במראה אליו אתודע שכינתי אין נגלה עליו באספקלריא מאירה אלא בחלום וחזיון" ובמדרש תהילים (בובר) למזמור ח' לפסוק מפי עוללים ויונקים: "נעשו

כרסותיהן של אמן כאספקלריא המאירה".

9 ראה הפרק "Zigurd and Brynhild" בספר Richard Cavendish (edit.), *Legend of the World*, Crescent Books, New-York, 1989, p. 176. סקירה של מוטיב זה בספרות האירופית בימי הביניים ראה: H. A. Guerber, *Middle Ages, Myth and Legends*, Avenel Books New-York, 1985, pp. 327-332. שהוא גם הנביא השומע שיח חיות ראה בהרחבה אצל יחזקאל קויפמן "ההתנבאות", תולדות האמונה הישראלית, כרך א-ג, מוסד ביאליק-דביר, תל-אביב, תשכ"ד, 384-393. קויפמן עורך השוואות מפורטות של דמויות חוזים במיתולוגיה היוונית ובלגנדה הגרמנית תוך הבלטת הצד השווה שבין הראייה הבהירה ושמיעת הנסתרות. האידיאל הנבואי של העולם היווני-רומי הינו זה של אפולוניוס מטיאנה שאת קורותיו מספר פילוסטראטוס ב-Vita Apolonius; זהו נביא גלוי עיניים הרואה את הבאות כב'אור האספקלריא' ומבין את כל הלשונות בלי שיצטרך ללמדן. ראה על כך אצל קויפמן, שם עמ' 36-387.

10 יוסף דן, 'שְׁרֵי כּוֹס וְשְׁרֵי בּוֹהֵן' תרביץ לב, תשכ"ג, 359-369. ראה במיוחד עמ' 359-362.

ראה לבעיית ההוראה של תיבת 'אספקלריא' אצל שמואל ספראי, 'לבעיית טיבה של האספקלריא ושימושה בתקופת המשנה' ידיעות בחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, שנה לא, חוב' א'ד, תשכ"ז, 231-235. ולמולו גירסת יהושע בראנד, 'אספקלריא', (פרק מספר על כלי זכוכית), ספר זכרון לבנימין דהפריס, הוצ' אונ' תל-אביב, ירושלים תשכ"ט 110-117. על המובן המיוחד לספרות החיצונית על-פי קטעי הגניזה של ראויות יחזקאל, ראה אצל איתמר גרינוולד, 'האספקלריא והטכניקה של החזון הנבואי והאפוקליפטי', בית המקרא, כרך מ' (תשל"ל), 95-97. גרינוולד ההדיר טכסט זה שנפלו בו, לטענתו, טעויות מרובות במהדורת וורטהיים בבבתי מדרשות, ראה הערותיו לספר ראויות יחזקאל, מהד' י' גרינוולד, טמירין א', (1972), קיב-קיד.

על מסורת ההתבוננות המיסטית במראה ראה אצל משה אידל, 'לגלגוליה של טכניקה קדומה של חזון נבואי בימי הביניים', סיני פו תש"ם, א-ז.

11 ראה סקירה מפורטת של מסורת סיפורי מראות מאגיות בפרק 'בין כוחות הטומאה לבין כוחות הקדושה' בספר: גדליה נגאל, מאגיה מיסטיקה וחסידות, הוצ' ירון גולן, 1992, 44-60 ובמיוחד בהערות בעמ' 176-177. ר' נתן מרומי, ספר הערוך, שער 'ספקלר'. על-פי י' דן, תורת הסוד של חסידות אשכנז, מ"ב ירושלים, 1968, 72.

על גלגולו של מוטיב המראה המאגית בסיפור החסידי ראה מאמרו של גדליה נגאל, 'שבחי ר' חיים בן עטר', בתוך: משה עמאר (עורך) קו לקו, מחקרים על יהדות המגרב לזכרו של שאול זיו (זיני), ירושלים תשמ"ג, 73-93. במיוחד עמ' 76-78. בעמודים אלו מצוייה סקירה מפורטת של המוטיב בגלגולו מימי הביניים לסיפור החסידי. נגאל מפנה גם לחולית המעבר החשובה שבמעשה בוך המגשרת בין גירסאות ימי הביניים שבגסטת רומנורום לסיפור החסידי. בספרו של נגאל, מאגיה, מיסטיקה וחסידות מובא סיפור 52 מן הגסטת בתרגומו העברי (שם, עמ' 47-48).

על הצד הפולקלוריסטי-מאגי של כלי הזכוכית בכלל ומראות בפרט ראה אצל עליזה שנהר, 'כלי הזכוכית באמונה ובספרות העממית היהודית', ידע עם, יט, (תשל"ט), עמ' 45-50. על הופעות חזותיות של שימוש במראות מאגיות באמנות החל מן המאה הארבע-עשרה ראה אצל: Grillot de Givry, *Witchcraft Magic & Alchemy*, (Trans.: J. Coutenay Locke) Dover Pub. New-York, pp. 304-308. הקורא אילוסטראציות של מראות מאגיות, ותיאר מפורט של פרקטיקות הנהוגות אצל 'קוראי קריסטלים' ו'קוראי מראות', חלקם בתפקיד של מעלי רוחות מתים או מאתרי אבודים. מידע מקביל אך מפורט ביותר על תפקידם של קוראי מראות, צופי עתידות ובמיוחד המתבוננים במראות לשם הסתכלות במעמקי האדמה / Erdspiegel

Grundspiegel / Bergspiegel וכן על מנהג איתור גנבים באמצעות מראות ראה באנציקלופדיה לאמונות טפלות גרמניות: Hanns Baechtold-Staebli, Eduard Hoffmann-Krayer (Vorwort Christoph Daxelmüller), *Handwoerterbuch des deutschen Aberglaubens*, Band 9, Walter de Gruyter, Berlin, New-York, 1987, pp. 547-577. הסקירה ממוקדת בעיקר בתקופת ימי-הביניים וממצאה תואמים את אופיו של המוטיף בהופעתו בגרסת המעשה בוך.

יסוד פולקלוריסטי-עממי של מוטיב זה מצוי בגירסאות אסעי על צפייה בפשע דרך מראה והריגת הפושע באמצעות יריה במראה. כאן בטיפוס סיפורי מאוחר נתחלפה השליטה האופטית והמאגית ביכולת התערבות אקטיבית.

דוגמא שכמותה רבות [אסעי 6627]: "ר' חיים בן עטר ומלך רומא"; לרב מראת פלא ממנה שולט בפועל על התרחשויות למרחוק. הסיפור הובא בדפוס אצל: רבי, משה (רושם), אבותינו סיפור, חלק ב, בקאל, ירושלים תשל"ו, 73. בגרסת 'המלך החוזה בכוכבים והרב' [אסעי 10086] מאפשרת הצפייה במראה הסתכלות למרחוק, ראה: אטיאש, משה (רושם), נוצת הזהב של ציפור הפלא, עשרים סיפורי עם מפי יהודי יון, אסעי, חיפה תשל"ו, 113. ראה הערות השוואה חשובות של דב נוי בעמ' 187 לגירסאות נוספות של מוטיב זה (D1825.2) בעמ' 187. נוי מעיר על המקבילה מן ה־Gesta Romanorum, סיפור CII: 'The Transgressions and Wound of the Soul', *Gesta Romanorum* [trans. Charles Swan], Dover Publication, New-York 1959 2, 174-176.

מוטיב בעל אופי אכסמפלארי דומה סומן אצל טובאך במס' 5218: Fredric C. Tubach, *Index Exemplorum*, Helsinki, 1969, p. 394. הריון במישור המוטיבי הבינלאומי חייב להביא בחשבון את הטופוס הימי-בינימי של ה־Speculum Historiale, כשם חיבורו של הנזיר הדונמיניקאני Vincent de Beauvais מן המחצית הראשונה של המאה השליש-עשרה. חיבור זה הינו כפי שמצביע עלי-כך א' וֶסְלֶסקי, חוקר האכסמפלוא של ימי הביניים, עשוי תערובת מכוונת של השקפות מוראליות, ספרות עממית וכתובות היסטוריות. 'המראה ההיסטורית' היא בהקשר זה טופוס מוטיבי מכריע להבנת הנושא הנידון כאן. ראה כמבוא לספר: Wesselski Albert, *Moenchsleben, Erzählungen aus geistlichen Schriften des XIII Jahrhunderts*, Wilhelm Heims, Leipzig 1909, pp. XXXVIII-XLI.

על תורת-מוסר הקשורה במראות ראה הערה מפורטת של י' בער, 'המגמה הדתית הברתית שלספר חסידים', בתוך: א' מרקוס (עורך), דת וחברה במשנתם של חסידים אשכנז, ירושלים, תשמ"ז, 191 הערה 35. במיוחד הסיפור על נזיר שחטא בזלזול בתפילה וסמוך למותו ראה מראה גדולה המשקפת לו את חטאו. הסיפור מן המאה הי"ג הובא אצל י' בער בגרסתו הלאטינית כפי נתינתו בחיבור Liber Exemplorum.

איין מעשה בוך

קפז

מעשה

אישט נישעהן אין טאנן רבי שמעון הגדול זייטן דער
 אישט ניעשון זואעבן דאש בון אדר וואן וואל ווייט
 אוב אין מייש באך וואל זיין היזואיט דען דרייאן פרושן שפאלן גוט ער
 נהט דא האט ער אלס דריבן זעהן ווייט נישעהן אישט אוב ווייט
 נישעהן ואל אוב אך האט ער איין קוואל בדובן זון זיין קאסא ארדער נין
 זואעבן אויף דען בית חיים דער אישט בון אין אדם גדול ניווען
 דער האט איין זון ניהט דער היש אלחובן דער וואר באך נאר איין
 קליבר זבן בון עש בניאב זך אין וואל דשוין שבת ניי האט וועלן
 אן שבת איין הייזן אז בון דער סדר אישט ניווען אוב דיא נד באס דש
 קינט אויף איר ארים אוב נעבן אלנו איט אים איין וועק דיא סילזיל דיא
 אין גות פאר ניווען אינאך ביט סיל קשא נעמען זיא באט נעייבט דיא
 ניי העט דעש קינט ווידר ברעבן אלנו באס דיא ניי דאש קינט אוב
 אדר וואן אינאך עבין אין דיא שול ניווען אוב זון אלנו איט דעם קינט
 איין וועק אוב לט דאש קינט שאדן דא הייבט זיא בון זיא העט איין
 קרבן ניעראלט דען פאר זייטן הבין זיא סיל אויף דאש שאדן ניהלטן
 דא בון דער רבי שאעון הגדול הייס קאס אישט דער שולין דא אישט
 זיא סילזיל ביט דער הייס דען זיא אישט באך דיא ניי נילאסין אביר
 זא האט זיא ביט קעבן ביקואן אלנו פאנט דער רבי שאעון זיין סילזיל
 זיט אוב זיין קינט אך ביט סילאום קאס דיא סילזיל זון אוב שרא
 נרוער דער גדל פארענט זיא ווארום זיא אלנו שרא זיא זאנט אים ליבר
 זבי בעוה דיא שבת ניי האט דש קינט איין וועק נילראן ביט קאן אך
 אביר ווישן ווא זיא איט אים אישט הין ניקואן אלנו לישן זיא דש קינט
 זקן אן קול ואן עזנה דש קינט וואר הין וועק דער רבי טריב אין פרושן
 זאט אום זיין ליבט קינט דש בון וואל זון נלאבן שטיט דאש קינט קינט
 זאניט ווידר ביקואן ער ושטיט טאן אוב בלט אבר הקנה האט עש
 פאר אים פאר העלט ווא דש קינט זער אלנו וואר דאש קינט אנו עייט
 ניקואן דש עש דיא נלחיס היטן אויף נעבן דאש עש וואר איין נרושר
 אלווד ניווארדן דען דש לב וואר זון רבי שאעון הגדול ניווען עש זון
 זון איבר הוך שול זון דער אנדר זיעש קאס קען רום אוב לטרנט
 זא ערנשליך זון אלד זיא לשובת דאש עש איין קרדיבאל זון רום
 זארא אוב זיין באמן נעבן אלנו ווייט דשאן ביט נעבן זאן אים זאן קענט
 זא הוב אן אוב ווארט נאר חשוב אוב וואר נאר הייסשן סוף דבר עש

ביזאב

גירסת המעשה בוך, מהדורת באול 1602

בן אב זיך דש דער אסיסיור שטורב דאש עש דער יאך בן וועגן זיין
 נרשן תרבות אב וואל לערנן אלי לשובת זום איין אסיסיור נאמאכט
 ווארד בון האט עש וואל נחוישט דאש עש איין זד אז נועשן אונטאר
 בון מעבן רבי סעקון הגדולס אן נאמען בון עש נכנ אים און נאר וואל דש
 עש אונטאר נויס בליבאב נדאכט זיך אדך וויל זעהן דאש אדך איין וואל
 איין סאטיר בון מעבן הער וויל ברענגאן קען רוס אונט שריב קען
 מעבן בון זיבן אעגן ווען עש אז בון אסיסיור נועשן דען הנאון בון
 מעבן בודש ער ואלט דען זדן בער ביטן קיין שבת בודלטן נאך קיין
 קינט בודשן אונט קיין סרויא ביט בודטניה נון דא נדאכט דער
 אסיסיור וואל דאש איז בונדרווערט איין סאטיר הער נשיקט ווערדן
 בור אדך זעלכין זיך אויש בוד ריכטן אלש בון דאש אדך נשאך דאש אן
 סאר באט בון הנאון וועגן דיא נירא אלנו וואלטן דיא זדן סיל אשתדל
 זיין בייא דעם הנאון דער הנאון וויש איבן דען בריב בון רוס זום דען
 אסיסיור ניא מעכטן עש בוד רוס אשתדל זיין בייא דעם אסיסיור
 ווער וואר איבלר דראן אן דיא אראה יודן זיא אאכטן איין תשובה תמילה
 זדקה אונט ווארן סנדר רבי סעקון הגדול איט זחייא רבנים הבין קען
 רוס בודשיקן דש ערש בייא דעם אסיסיור אשתדל זעלטן זיין סלייכט
 מערט אן הקנה איין זייכן טון דוק נארן זיא דיא קינדער אין סוד אל
 יודשן זיא הטן אבר בון הנאון דער וויל אויש נריכט אבר באוד נחול
 אלנו הובן זיא זיך אויף אונט בון זיין נען רוס זום אסיסיור וויא זיא בון
 דר קאאן לישן זיא זיך אן זאנן בייא יהודים אונט הילטן דאדיס דיא ניררה
 בור דא זיא עש גארטן דא סאר נאבדרטן זיא זיך נאר זער זיא זאנען
 זיא העטן בייא מעבשין נדעבקיין קיין בעשיר אסיסיור ניהט בער
 יהודים ער קינט ביט לעבן אנדר יהודים אונט האט אונדן יהודים
 אים סוד בייא אים אונט אושטן שוך זוביל איט אים זיהן אדך העטן
 זיא ביקש בון דער ניררה נדערט עש אונט ביט בון אסיסיור זעלבש
 קאאן דער הנאון אושט עש זעלבש נטאן האבן אלנו ווז דער רבי שאען
 הנחול דאש אסיסיור בריב וחותם דאש עש דיא יהודים אושטן נלויבן
 אונט הובן אן דש אוש איין סאר זינטן זיך זיין בון אייך דוישן אין טייטש
 לאנט אונט טעטן אדך תשובה תמילה זדקה אונט נכנאן דיא סרנסים בוד
 רוס בוד דען קרדיבאל ווא זיא בון ביקאנט ווארן אונט וואלטן סיל אשתדל
 זיין זיא זאנען אל דער בריב אישט איט איינבור הגט בום קארדינאל
 נשריבן ווארדן אן הנאון נען מעבן דאש איר ביט סיל קעבן אושריכטן
 דוק סאר הישן זיא דאש בעשט בוד טון וויש איין אונט דער אונט הישן

איין מעשה בוך

דיא יהודים איין זופיל קאצין שטעלין אן אפיסער דאש וועלטין זיא
 נערן אן נעבן אוב וואלטין זעגן וואעש אינליך אישט אויש צוריקטן דש
 זיא דש בעשט וועלטין טון דער ביא אלנו וועלטן דיא יהודים איין זופיל
 נאצין נאכן זיא דעם אפיסער אן . אונ בלב דער אפיסיר דיא זופיל
 נאצין לייאט קונט ער וואל אסיק זיין וויא דאש דיא זך נישט סירט וואר
 אוב היש יהודים זעלברט בור איבן קואן . אלנו קאם דער רבי שמעון
 חנדול בור דען איברשטן קרדינאל אוב בור היש איס איין שוחד ער
 זאלט אין דוך זעלברט בור דען אפיסיר ברענגאן דער קרדינאל
 ציט יהודים נין דען אפיסיר אן דא ווערן דיא יהודים בון מעבן
 מיטן אוב וואלטין אין זעלבש נערין אר זוכן אלנו נאב ער בישיד עש
 זאלט דער עלטשט אונטיד איבן איין זיין קאן וויא בון דער רבי שמעון
 הנדול איין מאן ניווען אישט כסלאך צנאות אוב אונ בלב ער הבין קאם
 סיל ער איין בידר אויף זיין קביא דא זאש עבין דער אפיסיר זיט
 איבם קרדינאל אוב בוך שוך שוביל וויא ער בון דען רבי שמעון זאך
 דא דער שראך ער נאר זער אוב היש אין אויף שטין אוב דער וויל זעבן
 ביז ער סירטן ווער זיט דעם שטילן דען ער קונט אין זליך זיין
 סאטיר זיא וואל דאש איס דער סאטיר ביט קונט . וויא זיא בון אויש
 נישטילט גען סראנט ער וואש זיין בתער ווער דער נדלונט עש איס
 זיט וויבן אוב שריאן אוב וואלט ווידר איין נדר סאלין בור דען
 אפיסיר וואלט דער אפיסיר ביט לידן אוב שבראך אייער אן ליקבש
 האב איך בון וואל נהערט דען עש זיין סיל זעלבים בריב נדלונט בון
 מעבן דאש איר עש איך האבן אויזן בור ביטן . דער אפיסיר הוב
 זיט איס אן צורידן איס סילסול דאש ער דען רבי שמעון הנדול זע
 שיר האט מעבן ניווען דאש איבן מאנדר באס איין זולך לב אונטיר
 זיט . זיא בליבן וואל איין הלבן טאן ביא אנגדר דאש דער א
 אפיסיר זאנט זיין ליבור נלערנטר איך מערק וואל דוא בישט
 נאר וואל נלערנט איך ווערן דך דיא יהודים ביט סאר נעבגש
 נשיקט האבן בון האב איך יהודים אל טאן ביא איר דיא ציהן
 שוך צוביל זיט איר ציך דוא איך זיט איר . דין זאך ווערט ביט
 און ביז ווערדן אלנו וואר דער רבי שמעון איין אויף שוך צוביל
 ציהן דאש זון זיין זלייכן ביט סאנד אין נאכצין עולם באך זיט
 איך דער אפיסיר דאש באס דער נדול איין גרוש וואנדר אוב אלנו
 געבן זיא ווידר אן בון דער אמונה צורידן דאש דער רבי שמעון גרוש
 מריות בון אין הורט דש איס גרוש וואנדר באס . לסוף דא ער בון
 זאבן

איין מעשה בוך

קכו

לאבן יקלאנט האט אוב זיך בקשה אן אין יעמן האט הישער אל דא
 קרדינאל בן אין איין וועק ווייך אוב סיל איס אום גלויט שריינדן
 אויך ליבר אלטיר וואטיר קעביט איר איד ביט דער וואטיר עבט סרט
 ווא הער וועלט איד אייער קינדלייך ינאד קעבן דער אפיסער
 זאנט ליבר אלטיר סאטיר האט איר ביט איין זאל איין זון סאר לארן
 דער יחזל דאש הורט דא דער שראק ער נאר זער אוב זאנט זא דער
 אפיסער זאנט איד בין דיין זון אלחובן דער דא סאר לארן אישט דיד
 ינווארדן דורך דיא שבת יני דאך בון זאל זאנן וויש דיא עברה אישט
 אודר וויא עש אישט דאש קאן איד ביט ווישן איד דעבך הישיל ויל עש
 אלנו האבן אוב איד האב דחם דש יבט לאשן אויש ין דער זוארטן
 דש דזא זעלבש זאלשט צו איר קעמן אז איד ינשעף אישט דען איד זאל
 מידר אויש קומן דער האלכן ויל איד די ינירה ווידר זעבט זין אוב נאב
 איס ווידר נוטה ברב צום הנאון קען זעבן דש דיא ינירה ווידר בטל
 וואר דא סראנט אין ווידר דער זון ליבר סאטיר קאנשט וואיר קין
 עצה צו יעבן וויא איד ווידר כפרה האב דער וואטיר שפראך ליבר
 אן זארן ביט דא בישט איין אונס דא בישט באך איין קינד ינועמן
 אביר ליבר סאטיר דיא וויל איד בין אלנו לבן אובטר ניס ינועמן אובט
 האב עש ינוישט דש איד בין איין יד ינועמן אובט בין ביט אויש יקאמן
 דען דיא ינוטן טען דיא זיין אזו נאר נט בייא איר ווא דזא בון וואל זיכשט
 דער סאטיר שפראך ליבר זון דזא קאנשט וואל תשובה טון איין
 טייל זאמן דר רבי שמעון הודול האט עפיש אן דען שוך צעל ימערקט
 דש ער ווער ווארע יהודים דער דא זאנט דער זון ווידר צום סאטיר
 זיך איין הייס כשם אלוהי ישראל אוב ברעבן דא ברב ווידר אן דיין
 הנאון אוב זאן בידש וויטר בן איר איד וול באלד בייא דיד זין צו זעבן
 אביר איד וויל סוראן זכר הינטר איד לאשין אי איד איין וועק זיך דש
 נט בור יהודים זול זיין אלנו קאס דער רבי שאמען ווידר צו דען יהודים
 אוב ווי אין דען ברב דש דיא ינירה זי באטיל אישט דש ווארן זא זער
 סרויא אלנו זוך ער ווידר איין היימן אוב בראכט ברב אן הנאון דאש
 דיא ינירה בטל וואר זי אובט ווארדן אל סריליך אוב זאנט זין ווייב דיא
 שאוועה וויא עש איס ווער נקב נאן אוב ווא זין זון ווער אפיסער אובט
 זיא טריב איין גרושן יאאר אובט ער זאנט צו איר זיא דיד ביט זעבר
 איר ווערדן אובר זון בלד בייא אונש האבן אלנו זעבט דער אפיסער
 איין סער מידר דיא אמונה אוב שלום עש איין אין איין ינוועלב אוב זעבט
 זעלציר אפיסער זעלט ווערדן דער וואשט בור דריבן ליאבן עש זא

לב ג 1 3 בון

איך מעשה בוך

בן סל דער סון זושרייך הייט דריבן שטיט אין דען זעלבן ספר
אב בית דער לבן דער נאך גוזב ער יך אויף אים נחשן און אב זון
דען אעבן אב וואר ווידר אויש נקדון אב זחס האט אן בית נחישט
טא ער אה הין נקדון אב אויף דאש אעשה האט רבי שמעון הגדול
נאכט אין אנדרן טאן אים יוצר סון ראש חסנה אל חזן בני נחלתו במעם
להספר דער הלכן זולט איר בית הייבן זיא שלעכט אין אער אנדר
עש אישט נחיש נשעהן ווא עשדא שטיט אין טילנאין דער רבי
שמעון הגדול האט דען זון נקדעט אים שוך זוביל דען ער גוזב אין אין
זוך נלערבט דא ער באך קליין אישט נחיש אונטריהודים דא האט
ער דען זעלבן זוך נטאן דא האט ער נאערקט דז עש זיין זון אישט
נחישין הקלה זול אונש אונזרי עבירות סאר נעבן דער רבי שמעון
הגדולש זכות אמן סלה: סליך סליך